

Látogatás egy nagy múltú iskola könyvtárában

A pécsi Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma és könyvtára
– múlt és jelen

Antal Emília

„Pécs a tudomány magvainak terjesztésére különösen alkalmas” olvasható a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának főlépcsőházában, a Gebauer Ernő által készített Nagy Lajos királyt ábrázoló freskó alatt. Az 1955-ben készült kép az iskola névadóját ábrázolja, aki az első egyetemet alapította az országban, s akiről 1921-ben elnevezték a ciszterci gimnáziumot.

2012-ben ünnepelte az iskola fennállásának 325 éves évfordulóját, 1687-ben kezdték az oktatást a jezsuita rend tagjai. A 2013/14-es tanévben arra emlékezünk, hogy 200 éve kezdett itt működni a ciszterci rend. „Hithűség, tisztesség, minőség” olvasható a bejárat fölött Dr. Arató Orbán ciszterci atya hitvallása, akinek jelentős szerepe volt abban, hogy 1993-ban az iskola ismét a rend tulajdonába került. Ez a gondolat örök feladatot jelent minden itt tanítónak és tanulónak.

Tegyünk egy sétát az iskolában, és idézzük fel a történetét!

Az épület a mai formáját 1935-ben kapta, amikor hat hónap alatt állami, városi és a ciszterci rend által biztosított pénzből Kőszeghy Gyula és Nagy Márton tervei alapján átalakították a rendházat, és felépítették az ország egyik legmodernebb középiskoláját. A korszerűen felszerelt előadótermek, a gyönyörű díszterem, a tágas lépcsőházak előnyeit ma is élvezzük.

Bár bővítésekre, felújításokra, átalakításokra az elmúlt évtizedben is sor került, és van új kápolnánk, tornacsarnokunk és sportudvarunk, de az iskola jellege nem változott. Séta közben álljunk meg egy-egy szobornál! Törley Mária *Szent Bernát* szobra a ciszterci rend nagy alakját idézi, akihez a „*Lángolj és világíts!*” rendi jelmondat köthető, Brenner János vértanú papot, iskolánk diákját Nagy István szobrász mintázta. Az ő jelmondata: „*Az Istenszeretőknek minden a javukra válik*”. Emléktáblája van – többek között – a költő Babits Mihálynak és Garay Jánosnak, a politikus Keresztes-Fischer Ferencnek, Mészáros Lázár 1848/49-es hadügyminiszternek, Fináczy Ernő neveléstörténésznek, de Xantus János természettudós nevével is találkozhatunk. Az előtérben, a háborúkban elesetteket a Zsolnay pyrogránit emlékfal idézi.

Mit illik tudni az iskola történetéből?

A jezsuiták megteremtették az anyagi hátteret a magas szintű képzéshez 1687 után. Személyes példájukkal és jó tárgyi feltételekkel tekintélyen alapuló tiszteletre építve, mély vallásosságot sugározva tanítottak. Faludi Ferenc író, költő és Pray György történetíró neve a legismertebb az itt tanító atyák közül. A jezsuita rend eltörlése 1773-tól nehéz helyzetet idézett elő, de Dréta Antal zirci apát kinevezése után ciszterci atyák kerültek a városba, és 1813-tól megkezdték az oktatást. Minden rendtagnak filozófiát és teológiát kellett tanulni, a tanári pályára szánt cisztercieknek szaktárgyaikból egyetemi oklevelet kellett szerezni. A ciszterek jól felkészült tanárok voltak, többen tudományos munkát végeztek, voltak akadémiai tagsággal rendelkezők is. A reformkor hazafias lelkesedése áthatotta a nevelőmunkát, a széles körű tudás mellett a nemzeti szellemiségre neveltek. A ciszterci nevelés központjában Mária-kultusz és a családiasság állt. A szabadságharc bukása után a tanárok száma megfogyatkozott, a diákok száma erősen csökkent. A XIX. század végén azonban már újra színvonalas oktatás folyt a gimnáziumban. Fejlesztették a szertárakat, a könyvtárat, és ami még ennél is fontosabb: kiváló egyéniségek tanítottak. Az I. világháború, a szerb megszállás és Trianon után az 1930-as években újra virágkorát élte az iskola egészen a II. világháborúig. Az 1945-1948 közötti időszak átmeneti állapotot hozott, még elkészült az uszoda, de 1948-ban államosították az egyházi iskolákat, a ciszterci szerzeteseket Kunszentmártonba hurcolták. Az Állami Nagy Lajos Gimnáziumban is színvonalas oktatás folyt, természettudományi tagozatai – fizika, kémia és az angol nyelvi képzés kiemelkedők, a diákok nagyszerű versenyeredményeket értek el. Az itt végzett diákok közül sokan ismertté váltak a közélet, a tudományos- és kulturális élet területein, de jó szakemberként helyt álltak mindenhol. A gimnázium a ciszterci iskola sikeres

kulturális- és sporttevékenységének – énekkar, zenekar, diákszínpad, sportkörök – hagyományait is megőrizte.

1993-ban visszakerült az iskola a rendhez, majd az iskolával egybeépült kollégium is a ciszterci rend tulajdona lett 1998-ban. Az elmúlt húsz évben is igényes és eredményes oktatási tevékenység zajlott, ezt számos országos és nemzetközi versenyeredmény igazolja. Változatlanul nagy hangsúly került a nevelésre, akár a népi hagyományok ápolására, akár a művészeti tárgyak sokoldalú tanítására gondolunk. A hit, a közösségi élet erősítése, a jó osztályközösségek kialakítása, a szeretetszolgálati tevékenység, a szülőkkel való közös programok vonzóvá teszik az iskolát.

Jelenleg 768 diák tanul nálunk, 22 osztályban, 54% lány, 46% fiú. A tanárok száma 68 fő – 36 férfi és 32 nő – a férfi kollégák aránya a tantestületben magasabb az átlagnál.

Biológia–kémia, matematika–informatika, angol, német, néprajzi–népművészeti emelt órás számú képzésünk van. Az általános osztályok mellett 1998-tól minden évfolyamon van egy hatosztályos gimnáziumi osztály is.

A közösségi élet egyik fontos színtere a könyvtár.

A könyvtárba betérőre Vörösmarty Mihály portréja tekint, amit az egyik korábbi felújítás idején elrejtve találtunk. A kép alján a költő lányának, Széll Kálmánnénak az írása, amelyben igazolja, hogy az apjáról készült portrét jónak találja. Ma sem tudunk semmit a kép korábbi sorsáról, ahogy a nagy számban és épségben megmaradt régi könyvről sem tudunk mindent. Rájuk tekintve eszünkbe jutnak Vörösmarty Mihály sorai, a ma is aktuális kérdés: „*Ment-e a könyvek által a világ elébb?*”

A múltban is fontos volt, és nem csupán az egyházi iskolákban, hogy jó állománnyal rendelkező, igényes könyvtár álljon a tanárok és a tanulók rendelkezésére. A ciszterci atyák különös gondot fordítottak arra, hogy ízlésromboló művek ne kerüljenek a diákok kezébe. A tanárok feladata volt, hogy a gyerekek érdeklődését a helyes és hasznos olvasmányokra irányítsák, a könyvtárba értékes műveket gyűjtsenek. A főgimnázium könyvtára 1853-ban, feltehetőleg az Entwurf – egységes osztrák tanügyi törvény – vonatkozó rendelkezései nyomán jött létre. Ekkor az állomány 400 kötetet számlált. 1855/56-ban a tanári könyvtár mellett önálló ifjúsági könyvtár is létesült, melynek gyarapítása a beiratkozási díjakból történt.

1862-ben már három könyvtára volt az iskolának, egy tanári könyvtár 600 kötetel, az ifjúsági könyvtár 176 kötetel, és létezett egy úgynevezett szakkönyvtár is. A gyarapítás a vásárlásokon kívül ajándékozással történt. Az iskola nem csupán magánszemélyektől kapott ajándékba könyvet, hanem könyvkiadóktól és a zirci apátságtól is. A tanári és az ifjúsági könyvtárnak külön öre volt, valamennyien tanító ciszterci atyák. Néhány közismert nevet hadd említsek: Szalay Alfréd, Deáky Hónor, Böröcz Marcell, Mócs Szaniszló, Oppermann Balduin. Az 1920-as szerb megszállás idején szerencsére a gimnázium kifosztására nem találtak jogcímet, de bölcs előrelátásból a könyvtár és a szertárak értékes darabjait pécsi családoknál helyezték biztonságba. Feltételezhetően a II. világháború idején is követték ezt az eljárást. Az évek során a könyvtár többször költözött, az ifjúsági könyvek a folyosókon üvegszekrényekben voltak elhelyezve. Feljegyzések, visszaemlékezések alapján a diákok fele használta lelkesen az iskolai könyvtárat, különösen az alsóbb évfolyamokból. Az atyák névre szóló könyvajánlásokkal rendszeresen buzdították növendékeiket az olvasásra. Néhány kollégánk ma is követi ezt a jó szokást. Az állománygyarapításról az évenként megjelent *Ciszterci Értesítők* tájékoztattak. Ennek köszönhetően visszakéreshetők és kiállíthatók voltak Babits Mihály születésének 125. évfordulóján, 2008-ban azok a könyvek, amelyeket akár ő is olvashatott gimnáziumi éve alatt.

„*Mi dolgunk a világon? Küzdeni és tápot adni lelki vágyainknak. Ember vagyunk, a föld s az ég fia. Lelkünk a szárny, melly ég elé viszen...*” – fogalmazott Vörösmarty, akit Babits is példaképének tekintett.

Feltehető a kérdés, hogy a XX. század elején milyen művek szolgálták a lelki és szellemi épülést a könyvtárban? A régi állomány feltárása, rendezése jelenleg is folyamatban van, nagyságáról éppen ezért pontos számot nem tudok mondani. Zárt, üveges szekrényben külön olvasóteremben őrizzük ezeket a műveket. A régi folyóiratok és az idegen nyelvi anyag a könyvtár hátsó részében elzártan található külön gyűjteményként, hadd említsek néhányat: *Természettudományi Közöny, Matematikai és Fizikai Lapok, Magyar Nyelv, Századok, Egyetemes Philológiai Közöny, Botanikai Közlemények, Katolikus Nevelés, Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közöny*. Az állományt elemezve és a régi értesítőket lapozgatva határozottan kirajzolódik, hogy melyik szakterületet fejlesztették különösen. A természettudományos képzésre a ciszterci iskolákban nagy gondot fordítottak. A szertárak féltve őrzött eszközei, modelljei, oktatóablái, ásvány- és növénygyűjteményei, a preparált állatok és madarak sokasága is igazolja ezt. Megemlíthetem az értékes, 1793-ból való *Institutionum Physicae* című kiadványt. De Cholnoky *A Föld és élete*, Bartucz *Magyar föld magyar faj* komoly földrajzi érdeklődést tükröz a sok útleírás mellett. Vámbéry Ármán *Küzdelmeim* című, 1905-ből való önéletírását az évforduló miatt kiállítottuk, a mai diákok is érdeklődve lapozgatták. A ciszterci atyák gyakran kirándultak tanítványaikkal a Mecsekben, sétáltak egyedül is pihenő idejükben. Mócs Szaniszló atyának és a híres botanikus Horváth Olivér Adolfnak emlékhelyeket állított kedvelt útvonalukon a Mecsek Egyesület. Érthető, hogy a botanikával foglalkozó művekre kiemelt figyelmet fordítottak.

A gazdag neveléstudományi gyűjteményben megtalálhatók Fináczy Ernő művei – *Elméleti pedagógia, Nevelélméletek a XIX. században* – az egyháztörténeti részben Békefi Remig ciszterci szerzetes, későbbi apát értékes rendtörténeti munkái. Természetesen helyet kaptak a gyűjteményben a pécsi vonatkozású kiadványok így a *Geographica Pannonica – Pécs éghajlata*, az egyetemen tanító professzorok és az iskola tanárainak tudományos és szépirodalmi munkái, Inczédy Dénes csillagászati műveitől Ágoston Julián verseskötetéig. A szépirodalmi művek között egyik kedvencem Ányos Pál 1798-ban, *Bétsben* kiadott, jó állapotban megmaradt verseskötete. A szépirodalmi művek aránya – az évkönyvek rendszeres statisztikáját tekintve is – a kétszerese volt az úgynevezett szakirodalomnak.

Az iskola és a könyvtár az 1687-es alapítástól kezdve sok nehéz időszakon ment keresztül, de mindig újra kezdődött a munka, folytatódott az állomány fejlesztése, a diákok olvasóvá nevelése.

Mit tapasztal az, aki ma látogat el könyvtárunkba?

Elsősorban azt, hogy itt mindig élet van!

A *Könyv és Nevelés* című folyóirat 2003. évi 3. számában Sipos János írásában olvastam – és az adott évben megjelent évkönyvükben idéztem is – a következőket: „*Kutatásokból ismerjük, hogy az életben való sikerességhez 90%-ban nem az értelmi, hanem az érzelmi intelligencia járul hozzá. Ilyen képességeknek kellene magas szinten állniuk, mint az örömezés átélésének a képessége, az érzelmek szabad kifejezése, önbizalom, a nemet mondani tudás képessége, együttműködés, alkotókedv. Egy közoktatás-fejlesztési stratégiában is meg kell jeleníteni azokat a kompetenciákat, melyek kellenek az életben való sikerességhez, melyek lehetővé teszik, hogy a fiatalok képesek legyenek egész életükben tanulni. Ebben kulcsszerep vár a könyvtárosokra.*”¹

Meggyőződésem, hogy így van! A legnagyobb vonzóerő a könyvtárban is a közvetlen hang, a diákok dolgaira való odafigyelés. Fontos, hogy partnernek tekintsük őket. Beszélgetve, kicsit a szakma rejtelmeibe is beavatva lehet őket a könyvtárba szoktatni, személyiségüket alakítani, értékrendjüket erősíteni. Hiszem, hogy a munkánk csak akkor igazán hatékony, ha hallgatnak szavunkra, számít a véleményünk, ha hitelesek vagyunk. Igénylik a személyességet még most is, amikor számítógépek vannak a könyvtárban, zsebükben pedig okostelefonok lapulnak.

A könyvtár az iskola központi helyén, a földszinten található, jól megközelíthető, de talán nem csak ez az oka, hogy szívesen – olykor szokatlan kérdésekkel, kérésekkel – betérnek ide a diákok. Már reggel fél 8 előtt vannak, akik kölcsönöznek, kiegészítik a házi feladatot, vagy csak benéznek, hogy találkozzanak más osztályba járó barátaikkal. Az emelt szintű órák és a katolikus hittanórák alatt itt időznek azok a tanulók, akik nem választották az adott fakultációt, illetve más vallású hittanra járnak. Itt készülnek az óráikra, vállalt feladataikra, nyelveket tanulnak, folyóiratokat lapozgatnak. Ma már hat számítógép is segíti a munkájukat. Kérhetnek segítséget a könyvtáron kívül azoktól a szaktanároktól is, akik lyukasórájukban kicsit töltődni, folyóiratot olvasni, javítani, versenyre felkészíteni szintén gyakran lejönnek. Kora délután megjelennek a legkisebbek, akik csoportokban – önálló ötlet alapján tanulószoba jelleggel – készítik írásbeli házi feladataikat, egymást is korrepetálva. Délután itt vannak a jó jegyekért szakirodalmat gyűjtők, a könyveket kölcsönzők, a különféle programokra (énekkar, zenekar, színjátszóköri, táncpróba, cserkészeti) várók és azok, akik azért jönnek, hogy elmeséljék a napi érdekességeket, feloldják a feszültséget, vagy egyszerűen csak baráti társaságra vágynak. A fogadótérben délutánonként jó hangulatban beszélgetve zajlik az élet, a két olvasóteremben az elmélyültebb tevékenység a jellemző. Egy átlagos napon legkevesebb 70-80 diák fordul meg a könyvtárban, de ha tanórákon könyvtári feladatot kapnak, ez a szám lényegesen magasabb. Derűs a hangulat, segítőkész a légkör, a mindennap betérők együttműködésére mindig számíthatok. Ha értekezlet van, délután szívesen vállalják az ügyeletet, hogy ne kelljen bezárni. Nyitva tartásunk egyenletes, minden nap fél nyolctól négyig. Fiatal férfikollégám informatikus könyvtáros végzettséggel rendelkezik, az állomány számítógépes nyilvántartása a feladata, én az ELTE-n szereztem magyar-könyvtár szakos diplomát 1981-ben. Húsz éve dolgozom a gimnáziumban, a könyvtárba tizenhárom éve kerültem, egy osztályban jelenleg is tanítok magyart.

Hat helyiségben található az állomány, ebből két terem szabadpolcos olvasóterem. Az elmúlt nyáron igazgató úr javaslatára a hátsó olvasóterem sajátos arculatot kapott. Ide kerültek a TIOP pályázaton nyert számítógépek és egy projektor, ami a XXI. század információs igényeit elégíti ki. De tematikus elrendezésben itt található a régi könyvek, melyek legnagyobb részben XIX. századiak, illetve a XX. század elején adták ki őket. A jó állapotban lévő, szép kötésű, értékes könyvek, melyeket zárható üveges szekrényekben tárolunk, találkoznak itt a modern technikával. A másik olvasóteremben a felső polcokon igényes kiállítású lexikonok, szótárak, történeti munkák találhatóak, illetve a gyakran használt friss szakirodalom. Itt van a helytörténeti rész, külön gyűjtjük iskolánk volt és jelenlegi tanárainak, diákjainak könyveit, publikációit. A fogadótérben a könyvtárostanár asztalán kívül a

¹ [online] [2013.11.27.] <<http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=437>>.

szakirodalom egy része található szintén szabadpolcon, de itt vannak kényelmes fotelek, székek, beszélgetésre marasztalva a betérőket. Két zárt teremben vannak a szépirodalmi művek, és a szakirodalom másik része. Az elrendezésben a könyvtárakban megszokott rendet követjük. A leghátsó rész a már említett idegen nyelvű régi állományt, a tartós tankönyveket, a folyóiratok régi számait, a külön gyűjteményként kezelt hagyatékokat rejti. Ez a rész a számítógépes feldolgozást végző informatikus könyvtáros munkatársam munkahelye is. Az egyik olvasóteremben kialakítottuk a szabadidő-szervező – és a könyvtárban is alkalmanként segítő – munkatársunk részére egy különálló részt, ahol a nap egy bizonyos szakában megtalálhatják a diákok. Ez a lehetőség is segíti, hogy a könyvtár információs központ legyen.

Az állományunk nagysága közel 43 ezer kötet, pontos számot a teljes számítógépes feldolgozás után lehet mondani. Ha az összetételét vizsgáljuk ma is a szépirodalom aránya a nagyobb, bár az elmúlt húsz év beszerzéseinél a szakkönyvekre került a hangsúly. A ciszterci rend képviselői, a mindenkori igazgató és gazdasági vezető fontosnak tartották a könyvtár szerepét az iskola életében, ezért mindig támogatták a könyvtár fejlesztését, folyamatos felújítását. Így van ez most is. 1993-tól az egyházi iskola jellegéből adódóan bővült a gyűjtőkör, de befolyásolta a beszerzést a képzés változása, így a néprajz és népművészet megjelenése. Az országos versenyeken való részvétel a szakirodalom erősítését kívánta biológiából, kémiából, matematikából, fizikából, informatikából, történelemből, földrajzból és a művészeti tárgyakból. Az irodalomnál a kortárs szépirodalomra fordítunk gondot. A múltéhoz hasonlóan gyarapodik a könyvállományunk hagyatékokból is, idős atyák és öregdiákok igényes, értékes könyvei kerültek hozzánk. 30 féle folyóiratunk van, ezek egy részét szintén ajándékba kapjuk. A tartós tankönyvek és a nem hagyományos dokumentumok is gazdagítják az állományt. Az évenkénti beszerzésre fordított összeg az iskolai könyvtárak viszonylatában jónak mondható.

A kölcsönzésnél a szépirodalom, elsősorban a kötelező és az ajánlott olvasmányok a meghatározóak. Fokozatosan térünk át a vonalkódos kölcsönzésre. Vitathatatlan, hogy az elmúlt években az olvasás szabadidős tevékenységként háttérbe szorult, a mai fiatalok ritkábban olvasnak saját örömeikre, bár szerencsére vannak ilyen diákjaink is. A magyar munkaközösség évek óta a kortárs irodalomból olvasási versenyt hirdet az iskolai honlapon keresztül. Minden magyartanár választ és ajánl egy-egy prózai vagy drámai művet. Az olvasási verseny háttere az iskolai könyvtár. A gimnázium honlapján belül könyvtárunknak külön felülete van, ahol az aktuális irodalmi évfordulókról megemlékezünk², az Olvasósarokban rendszeresen közléseink olyan verseket, szövegeket, amit remélhetőleg diákjaink is olvasnak. A könyvtár bejárata melletti falújságokkal is szeretném megállásra és olvasásra ösztönözni kollégáimat és a tanulókat.

A számítógépes feldolgozás 2003-ban indult, a Szirén programot használjuk. A már feldolgozott művek a honlapon az online katalóguson keresztül is elérhetők.

A könyvtár olvasótermei alkalmasak tanári megbeszélésekre és különböző foglalkozásokra.

A rendszeres könyvtárhasználati órákon kívül néhány szívemhez közel álló példát emelek ki!

Wass Albert születésének 100. évfordulója alkalmából, mivel a tanárok és diákok nagy érdeklődéssel és örömmel olvasták műveit, egy estébe nyúló délután az érdeklődők azokról a regényekről vallottak – idézve a művekből –, amit ők legjobban szeretnek. Elmondta mindenki, hogyan kerültek a kezükbe az író művei, mi érintette őket legjobban meg. Érdekes volt, hogy a tanárok és a diákok aránya megegyezett.

Két éven keresztül rendszeres volt a havi egy alkalommal működő Irodalmi teaház program. Az irodalmat szerető diákok egy-egy témát – barátság, kötődés, küzdés... – jártak körül általuk hozott versekkel, szemelvényekkel illusztrálva. Mindig meghívták egy-két tanárukat is, és rendszeres vendég volt egy irodalmat, fiatalokat és jó teát szerető fiatal pap. Fontos, hogy a tanárok elmondják véleményüket, könyveket ajánlanak, mert példájuk erősen hat. Ők pedig oldottabb közegben találkozhatnak tanítványaikkal, jobban megismerhetik őket.

Ritkábban kerül sor író-olvasó találkozóra, de minden évben legalább két alkalommal lehetőséget teremtünk erre. Sikerült országosan ismert alkotókat meghívni, az elmúlt évben Czakó Gábor találkozott diákjainkkal. A Pécssett élő és alkotó művészeket is hívjuk, többször volt vendégünk Tüskés Tibor.

Természetesen ezek a könyvtári élet ünnepei pillanatai. A hétköznapokban annak örülök, ha tele van az olvasóterem, rendet tartanak, értékes könyveket kölcsönöznek, jóízűen beszélgetnek, van véleményük az olvasott művekről vagy a világ dolgairól, segítenek egymásnak a tanulásban, gyümölcsöt, süteményt kínálnak a betérőknek, vagy virágot hoznak a vázába, és mindig megkérdezik: tanárnő, tudok valamiben segíteni?

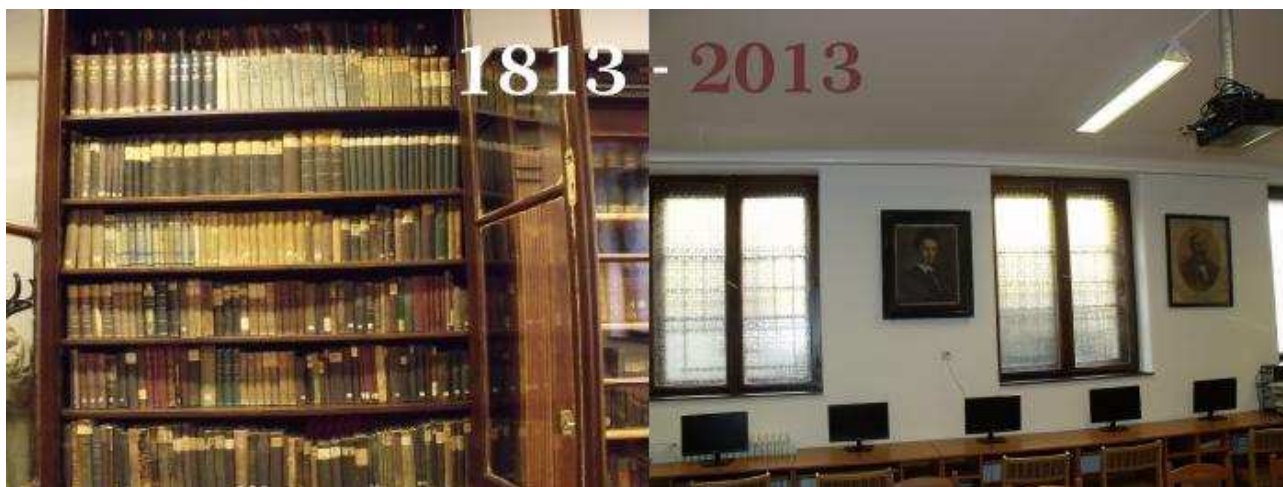
Egyik régi tanítványom a 2004/2005-ös évkönyvben így írt a könyvtárról:

„Itt nem sietnek az emberek. Van idejük egymásra. Meg tudják beszélni a dolgaikat. A mi könyvtárunkban az ember otthon van. Jönnek-mennek a kölcsönzők, akik még nem tudják, milyen itt. De van, akit megérint a hangulat, és később visszajön. Ő is tagja lesz a mi kis közösségünknek. Befogadunk mindenkit.”

Hiszek abban, hogy az iskolai könyvtáros is elmondhatja „egy darab rám bízott, szegény emberiség” olvasási

² [online] [2013.11.27.] <<http://crnl.hu/tantargyioldalak/konyvtar/index.php>>.

kultúráján kell jobbítanom, ez a hivatásom. Gyakran idézem, és komolyan gondolom Klimó György pécsi püspök 1774-ben elsőként megnyitott könyvtára könyvtárhasználati szabályzatának zárógondolatát: „*Gazdagabban távozz, térj vissza gyakrabban!*”

A könyvtár honlapjának fotója